

การเสริมสร้างคุณลักษณะพลเมืองตื่นรู้ของผู้เรียนโดยการตั้งคำถามแบบโสเครติส

The Enhancement of Active Citizenship for Learners through Socratic Questioning

วรินทร์ สิริพงษ์ณภัทร^{1*}

Varintorn Siripongnapat^{1*}

บทคัดย่อ

การเสริมสร้างคุณลักษณะพลเมืองตื่นรู้ของผู้เรียนโดยการตั้งคำถามแบบโสเครติส เป็นอีกหนึ่งวิธีการในการพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนสู่การเป็นพลเมืองตื่นรู้ โดยเน้นกระบวนการถามตอบด้วยประเด็นที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ และเรียนรู้จากการตอบคำถามจะเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้จากการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์แบบโสเครติส และทฤษฎีการเรียนรู้ที่สอดรับในการจัดการเรียนรู้ การศึกษาพบว่า การตั้งคำถามแบบโสเครติสสามารถแบ่งออกได้เป็น 8 ประเด็นการตั้งคำถามได้แก่ 1) คำถามเพื่อเปิดความคิด 2) คำถามเพื่อสร้างความเข้าใจแจ่มชัด 3) คำถามเพื่อขบคิดความแจ่มชัดนั้นให้เกิดเป็นมโนทัศน์ 4) คำถามเพื่อแสวงหาสมมติฐานอื่นหรือก่อให้เกิดสมมติฐาน 5) คำถามเพื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนสมมติฐานนั้น 6) คำถามเพื่อขยายมุมมองจากสิ่งที่ได้ 7) คำถามเพื่อให้อนุมานพยากรณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น และ 8) คำถามเพื่อพิสูจน์คำจำกัดความ การสร้างเงื่อนไขให้ผู้เรียนได้คิดอย่างมีวิจารณญาณในทุกประเด็นคำถาม สามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพุทธพิสัยของบลูม เป็นการสร้างเกราะป้องกันทางปัญญาให้แก่ผู้เรียนจากการขัดเกลากายทางสังคม เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญเพื่อการสร้างสังคมที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : พลเมืองตื่นรู้, การคิดเชิงวิพากษ์, คำถามแบบโสเครติส, พุทธพิสัย

Article Info: Received 11 September, 2022; Received in revised form 14 March, 2023; Accepted 18 March, 2023

¹ นิสิตมหาบัณฑิตสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Graduate Student, Division of Curriculum and Instruction Department of Curriculum and Instruction Faculty Education Silpakorn University

Email: Varintorn93@gmail.com

* Corresponding Author

Abstract

The Enhancement of Active Citizenship for Learners through Socratic Questioning, Is another method for developing students' critical thinking skills to develop more active citizens. Emphasizing the process of asking and answering questions about a variety of issues encourages learners to think critically and learn from answering questions that reinforce students' active citizen character by Socratic questioning and learning theories that are compatible with learning management. In this study, questions in Socratic questioning can be divided into 8 categories: 1) questions for opening minds, 2) questions for clarification, 3) questions for conceptualization, 4) questions that probe assumptions, 5) questions for literature to support those assumptions, 6) questions about viewpoints, 7) questions that probe implications and consequences, and 8) questions about definitions. This type of questioning is a form of critical questioning that creates conditions for learners to think critically about every question, which can be linked to the cognitive domain of Bloom's Taxonomy learning theory. It is an education management tool that creates in students an intellectual defence from social programming, allowing to develop as active citizens, which is an important factor for creating a sustainable liveable society.

Keywords: active citizen, critical thinking, Socratic questioning, cognitive domain

บทนำ

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยแบบเดิม อยู่ภายใต้พันนาการของอิทธิพลในระบบอุปถัมภ์มายาวนาน ส่งผลให้จัดโครงสร้างของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยให้เอียงเอนไปทางอำนาจนิยม และประเพณีนิยม นับเป็นเหตุผลสำคัญอย่างมากอีกประการหนึ่งที่ทำให้ประชาธิปไตยของไทยอ่อนแอ เพราะพลเมืองไม่กล้าพูดออกเสียงได้อย่างเต็มที่ และนำมาซึ่งเหตุการณ์ความขัดแย้งวุ่นวายทางการเมืองไม่มีที่สิ้นสุด (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2557 อ้างถึงใน พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2559) ผู้เรียนได้รับการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการที่สังคมทำให้บุคคลมีการเรียนรู้ และรับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี บรรทัดฐานทางสังคมไว้เป็นของตน โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ผ่านการสั่งสอนแนะนำ และการให้รางวัล เป็นต้น (พระครูอุทุมพร ภทฺธรรม (กตปุญญो/ผ่องผั่น) และพระครูสุธีศัมภีรญาณ, 2563) พลเมืองภายใต้สังคมดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นพลเมืองที่ทำตามแบบแผนธรรมเนียมประเพณีตามบรรทัดฐานทางสังคม ขาดความสนใจในการเมืองที่มีผลต่อชีวิตประจำวันอย่างจริงจัง ไม่ตั้งคำถามถึงประเด็นปัญหาต่าง ๆ ส่งผลต่อห้องเรียนในบริบทของการศึกษาไทย อติศร จันทรสข (2564) ได้ตั้งข้อสังเกตถึงปัญหาต่าง ๆ ในสังคมว่า มีจุดร่วมบางอย่างเหมือนกันคือ การขาดความเข้าใจต่อรากที่แท้จริงของปัญหา ผู้เรียนขาดอำนาจในการมีส่วนร่วมในห้องเรียนที่จะแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ในประเด็นต่าง ๆ ในสังคม แสดงเห็นความสำคัญของแนวคิดเรื่องการพัฒนาพลเมืองต้นรู้ จากผลการรายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2559) พบว่า วิธีการที่ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหาเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างพลเมืองต้นรู้

ดังนั้น จึงต้องเริ่มจากการพัฒนาความคิดอย่างวิพากษ์ให้กับกระบวนการคิดแก่พลเมืองตั้งแต่ยังเป็นผู้เรียน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสติปัญญาป้องกันการขัดเกลาจากสังคม ถ้าตั้งคำถามสู่สาธารณชนอย่างมีวิจารณญาณ มีบทบาทในการตัดสินใจและสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยยึดมั่นในความเท่าเทียมเป็นธรรม ค่านิยมประชาธิปไตย และสันติวิธีสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและประชาคมโลกสันติ ตามสมรรถนะการเป็นพลเมืองต้นรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2564; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) และการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์แบบโสเครตีสจึงเป็น

เครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสม ในการเสริมสร้างคุณลักษณะพลเมืองตื่นรู้ของผู้เรียน ซึ่งจะสามารถเปิดเผยให้เห็นแก่นแท้ของปัญหาที่ซ่อนเร้นอยู่ท่ามกลางความเข้าใจปัญหานั้นอย่างแท้จริง ให้เกิดการปรับเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อให้สังคมเป็นสังคมแห่งความเป็นธรรมที่ยั่งยืน

ความหมายและคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองตื่นรู้

Westheimer and Kahne (2004) ได้เสนอแบบของพลเมืองไว้ระดับ คือ 1) พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ (personally responsible citizen) พลเมืองที่ทำตามบทบาทหน้าที่ของตนเองที่ถูกกำหนดโดยรัฐหรือจารีตของสังคม 2) พลเมืองที่มีส่วนร่วม (participatory citizen) คือพลเมืองที่เข้าร่วมองค์กรหรือชุมนุมที่ทำการกิจกรรมเพื่อสังคม และ 3) พลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมต่อสังคม (justice-oriented citizen) คือ พลเมืองที่มีการตระหนักคิดถึงการแก้ไขปัญหา ตั้งคำถามต่อสังคม หาต้นตอแห่งปัญหาและเสนอทางออก ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสามารถอธิบายให้เห็นถึงมิติมุมมองเกี่ยวกับพลเมืองตื่นรู้ไว้อย่างมีนัยสำคัญ จึงได้วิเคราะห์คำจำกัดความของการเป็นพลเมืองตื่นรู้จากนักวิชาการผู้ให้ความเห็นท่านอื่น ๆ ทั้งนักวิชาการชาวไทยและนักวิชาการชาวต่างชาติ

คุณสมบัติพื้นฐานอันพึงประสงค์สำหรับพลเมืองตื่นรู้คือ การเป็นพลเมืองที่อยู่ในระดับ “พลเมืองรับผิดชอบ” คุณลักษณะที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐที่กำหนดไว้ เป็นผู้ที่มีความเป็นจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่น โดยเป็นการกระทำเพื่อส่วนรวมอย่างไม่หวังผลตอบแทน มีความปรารถนาดีต่อชาติบ้านเมืองและยึดประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เช่น บริจาคสิ่งของให้กับคนไร้บ้านด้วยตนเองหรือผ่านองค์กรการกุศล นักวิชาการส่วนใหญ่ในไทยมองว่าพลเมืองตื่นรู้ในระดับนี้ (กันทรารม จรัสมาธูสร, 2560; วุฒิสาร ตันไชย และคณะ, 2559; ศุภรัตน์ รัตนมุขย์, 2556)

นักวิชาการไทยส่วนหนึ่งมองว่า พลเมืองตื่นรู้ คือ การเป็นสมาชิกของหน่วยงาน ชมรม มูลนิธิ ที่กระตือรือร้นและมีความมุ่งมั่น ตั้งใจที่จะพัฒนาชุมชนและสังคม พลเมืองในกลุ่มนี้จะรู้ว่ามีกระบวนการอย่างไร รู้วิธีการทำงานอย่างเชื่อมโยง อีกทั้งมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมแก้ปัญหาความอดอยาก เช่น เข้าร่วมกับองค์กร สมาคม มูลนิธิ หน่วยงานใดก็ตามเพื่อเข้าไปเป็นผู้ปฏิบัติตนเป็นจิตอาสา เช่น นำสิ่งของไปมอบให้แก่คนไร้บ้าน ช่วยสร้างที่พักบังแดดกันฝนให้กับคนไร้บ้าน ซึ่งในระดับพลเมืองระดับนี้เทียบได้กับระดับพลเมืองแบบ “พลเมืองที่มีส่วนร่วม” (กรวรรณ เกียรติไกรวัลศิริ, 2557; ญาคินี เกิดผลเสรีรัฐ, 2558; ประทีป ธนกิจเจริญ, 2563)

ในขณะที่นักวิชาการในต่างประเทศและนักวิชาการไทยบางส่วนมองว่าการเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมนั้นเป็นการมีส่วนร่วมเพียงชั่วขณะ ในการเป็นจิตอาสาอันเป็นเรื่องยากที่จะสามารถทำได้ตลอดเวลา ดังนั้น การเป็นพลเมืองจึงจำเป็นต้องพัฒนาไปอีกระดับนั้นคือ “พลเมืองที่มุ่งเน้นสังคมที่เป็นธรรม” พลเมืองที่คิดเชิงวิพากษ์ต่อโครงสร้างของสังคม นโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ โดยพิจารณามากกว่าผิวเผิน แต่ตามสืบค้นและนำเสนอประเด็นที่ไม่เป็นธรรมในสังคม ผลักดันให้เกิดแนวคิด ค่านิยมใหม่ เช่น ค้นหาสาเหตุ ต้นตอของปัญหาทางสังคมที่ทำให้เกิดคนไร้บ้าน เพื่อจุดประกายการเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้างนั้นและนำไปสู่การสร้างสังคมที่เป็นธรรม ดังนั้นทักษะกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาพลเมืองให้ตื่นรู้ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบสังคม ดังนั้นการฝึกการคิดเชิงวิพากษ์ผู้เรียนจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะส่งเสริมให้พวกเขาเข้าถึงการเป็นพลเมืองตื่นรู้ (วินิจ ฝาเจริญ, 2562; อรรถพล อนันตวรสกุล, 2560; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2564; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561; Hoskins & Mascherini, 2009; Jochum, Pratten & Wilding, 2005; Ross, 2007; Westheimer & Kahne, 2004)

สรุปพลเมืองตื่นรู้ คือ พลเมืองผู้ตื่นรู้ในการปฏิบัติหน้าที่กฎหมายและกติกาสังคมของตนเองได้เป็นอย่างดี ให้ความสำคัญในการปฏิบัติตนเป็นจิตอาสาให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ร่วมแสดงความคิดเห็นหรือตั้งคำถามเชิงวิพากษ์สู่สาธารณชน เพื่อสร้างแรงผลักดันในการเปลี่ยนแปลงพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของสังคม

การใช้คำถามแบบโสเครติส

การใช้คำถามเป็นเทคนิคสำคัญในการแสวงหาความรู้ที่มีประสิทธิภาพ เป็นกลวิธีการสอนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่พัฒนาทักษะการคิด การตีความ การไตร่ตรอง การถ่ายทอดความคิด สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี การถามจึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ที่ช่วยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ความเข้าใจ และพัฒนาความคิดใหม่ ๆ โดยกระบวนการถามจะช่วยขยายทักษะการคิด ทำความเข้าใจให้กระจ่าง ได้ข้อมูลย้อนกลับทั้งด้านการเรียนการสอน ก่อให้เกิดการทบทวน การเชื่อมโยงระหว่างความคิดต่าง ๆ ส่งเสริมความอยากรู้อยากเห็น และเกิดความท้าทาย โดยบทบาทผู้เรียน จะเรียนรู้จากคิดเพื่อสร้างข้อคำถามและคำตอบด้วยตนเอง (วันดี โตสุขศรี, ม.ป.ป.)

วิธีสอน/การตั้งคำถามแบบโสเครติส (socrates method) ซึ่งการใช้วิธีการดังกล่าวช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ เพราะการตั้งคำถามอย่างมีนัยสำคัญ เปิดมุมมองทางความคิดให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นจากฐานความรู้ความคิดเดิม เกิดเป็นภาพมโนทัศน์ใหม่ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางปัญญา Fisher (2011) กล่าวว่า วิธีสอนแบบโสเครติสเป็นการจัดการเรียนรู้โดยการสอนที่จะให้ผู้เรียนใช้เหตุผลในการสืบเสาะร่วมกันกับผู้สอนโดยการสนทนา รูปแบบการถามเป็นแบบต่อเนื่องซึ่งคือเครื่องมือสำคัญเพื่อเข้าถึงความจริง การสอนแบบโสเครติส สามารถแบ่งออกได้เป็นสองแนว คือ 1) การสืบค้นแบบโสเครติส และ 2) การถามแบบโสเครติส วิธีสอนแบบโสเครติสมีแนวความคิดว่า การศึกษาเป็นกิจกรรมทางจิตภายใต้จิตใจ ไม่ใช่หลักสูตรที่นำมามอบให้แก่ผู้เรียน ผู้สอนคือบุคคลที่รู้ความไม่รู้ของตนเอง และใช้ความไม่รู้เป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจที่ดีกว่า ผู้สอนเป็นผู้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดเป็นของตนเอง ทักษะสำคัญของผู้สอน คือ การมอบความรับผิดชอบให้แก่ผู้เรียน ไม่ให้คำตอบ แต่เป็นผู้ถาม วิธีสอนแบบโสเครติสมีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาความเข้าใจและความรู้ส่วนบุคคล ให้ผู้เรียนได้พบความจริงของสิ่งที่กำลังอภิปราย วิธีสอนแบบโสเครติสช่วยให้เรานิยาม และเข้าใจมโนทัศน์ที่ศึกษาและใช้ในชีวิตประจำวันชัดเจนมากขึ้น ดังนั้นวิธีการสอนแบบโสเครติสจึงสามารถใช้เป็นกลยุทธ์การสอนได้ในทุกรายวิชา ในทุกระดับการศึกษา

Fisher (2011) ยังได้กล่าวเสนออีกว่ารูปแบบการสอนแบบโสเครติสในขณะนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็นสองรูปแบบ ดังนี้

1. การสืบค้นแบบโสเครติส เป็นการเรียนที่เป็นแบบแผนที่สืบค้นแบบโสเครติส การสืบค้นแบบโสเครติสไม่ใช้วิธีการบอกแต่ใช้การตั้งคำถามแบบต่อเนื่องแสวงหาความจริง ซึ่งสามารถสรุปองค์ประกอบของขั้นสืบค้นแบบโสเครติส ได้แก่ 1) ความไม่รู้ 2) การใช้คำถาม 3) การค้นหาความหมายของความคิด คำและมโนทัศน์ และ 4) การใส่ใจในสิ่งที่คิดและเชื่อ
2. การถามแบบโสเครติส เป็นการใช้การถามในกระบวนการเรียนรู้ในสาระวิชาต่าง ๆ ได้ทั้งหลักสูตรการถามแบบโสเครติสเป็นการแสดงความสนใจอย่างแท้จริงในสิ่งที่ผู้เรียนพูดและคิดความหมายที่พูด และสิ่งที่พูดเป็นจริงในแง่ไหนหากเราสนใจในความหมายและความจริงของสิ่งที่ผู้เรียนพูด ความอยากรู้ของเราจะถูกแปลเป็นคำถามที่กระตุ้นการคิดของนักเรียน (probing question) สิ่งสำคัญ คือ ผู้สอนควรให้ความสำคัญและใส่ใจกับความคิดของผู้เรียนทุกคน

ในภายหลัง พระพรหมบัณฑิต(ประยูร ธมมจิตโต) (2559) ได้อธิบายถึงวิธีการของโสเครติสไว้ว่า วิธีการของโสเครติส คือ ศิลปะการสนทนาที่โสเครติสใช้ประดับประดาการสนทนาให้ดำเนินไปสู่คำตอบของปัญหาที่กำลังอภิปรายกัน วิธีนี้มีชื่อเรียกโดยทั่วไปว่า “วิภาษวิธี” (dialectic)

สนธิสา บุญมา และ สายฝน วิบูลรังสรรค์ (2563) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสอนแนะให้รู้คิดร่วมกับเทคนิค การใช้คำถามแบบโสเครติส เพื่อส่งเสริมการคิดเชิงคณิตศาสตร์ เรื่อง อสมการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยเห็นว่านักเรียนไม่สามารถเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างทอ้งแท้ จึงได้นำการเรียนรู้โดยการใช้คำถามแบบโสเครติสมาปรับใช้ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การใช้กระบวนการดังกล่าวส่งผลให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและสามารถนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาได้ งานวิจัยนี้ได้เน้นย้ำถึงความสำเร็จของการนำวิธีการตั้งคำถามแบบโสเครติสมาใช้เพื่อการจัดการเรียนรู้ที่กระตุ้นความคิดผู้เรียนส่งผลให้ผู้เรียนทำความเข้าใจเนื้อหาแน่นได้

ผู้เขียนได้สังเคราะห์ประเด็นการตั้งคำถามได้ใหม่เป็น 8 วิธีในการตั้งคำถามแบบโสเครติส ทั้งนี้ในการตั้งคำถามในแต่ละประเภทสามารถเชื่อมโยงหรือสอดคล้องกับหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้และจิตวิทยาเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการตั้งคำถามเพื่อการใช้งานจริงสำหรับการเรียนรู้ (ตาราง 1)

ตาราง 1

ประเด็นการตั้งคำถามแบบโสเครติส

นักวิชาการผู้ให้ความเห็น : ประเด็นการตั้งคำถามแบบโสเครติส			
มัทธรา ธรรมบุษย์ (2550)	Fisher (2011)	พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) (2559)	ประเด็นการตั้งคำถาม ที่ผู้เขียนสังเคราะห์
	1. เป็นการใช้คำถามแบบเปิด เป็นคำถามที่ผู้สอนไม่รู้คำตอบ และต้องการถามผู้เรียน	1. สงสัย สนทนาแบบเปิด ที่ผู้ถามไม่รู้คำตอบ ต้องการให้ผู้เรียนเป็นผู้ อธิบาย	1. คำถามเพื่อเปิดความคิด : จุดประกายความคิด เน้นให้ ผู้เรียนตอบอธิบาย
1. เป็นคำถามที่ ต้องการให้นักเรียน ทำความเข้าใจ	2. เป็นคำถามที่กระตุ้นให้มีการ แสวงหาคำตอบอย่างแท้จริง	2. สนทนา ร่วมสนทนาเพื่อ หาคำจำกัดความที่พึงพอใจ ร่วมกัน โดยผู้สอนเป็นผู้ขัด เกลา	2. คำถามเพื่อให้สร้างความ เข้าใจแจ่มชัด : เป็นการถาม เพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิด ตรงกัน
	3. เป็นการใช้สิ่งเร้าสำหรับ การคิด	3. หาคำจำกัดความ จุดมุ่งหมายของการสนทนา คือหาคำจำกัดความที่ ถูกต้อง ซึ่งแสดงว่าเราพบ ความจริงแท้หรือมโนภาพ เกี่ยวกับสิ่งนั้น	3. คำถามเพื่อขบคิดความแจ่ม ชัดนั้นให้เกิดเป็นมโนทัศน์ : เป็น การถามเพื่อให้ผู้เรียนได้ พิจารณาถึงแนวคิดที่ตนได้ตอบ จากขั้นตอนก่อนหน้าให้เกิดเป็น ภาพชัดเจนภายในจิตใจ
2. เป็นคำถามที่ ต้องการให้นักเรียน คิดเกี่ยวกับข้อ สันนิษฐานและ ความเชื่อต่าง ๆ	4. ต่างจากคำถามปลายเปิด อื่น ๆ คือ เป็นคำถามที่มีแบบ แผน กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดอย่าง ต่อเนื่อง เป็นการศึกษาเหตุผล และความเชื่อ		4. คำถามเพื่อแสวงหาสมมติฐาน อื่นหรือก่อให้เกิดสมมติฐาน : เป็นการถามเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิด การคิดในมุมมองที่แตกต่าง ออกไปจากแนวคิดเดิม
3. เป็นคำถามให้ นักเรียนคิดหา เหตุผลเพิ่มเติม เพื่อ สนับสนุนคำตอบที่ ได้จากการอธิบาย	5. ช่วยให้ผู้เรียนใส่ใจกับ แนวความคิดหรือมโนทัศน์ใน ฐานะที่เป็นส่วนประกอบพื้นฐาน ของการคิด แนวความคิดทุก อย่างที่ถูกดึงออกมาจากคำถาม ถือว่าเป็นแหล่งของความจริง		5. คำถามเพื่อทบทวน วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อ สนับสนุนสมมติฐานนั้น : เป็นคำถามที่ให้ผู้เรียนได้ใส่ใจกับ แนวความคิดหรือมโนทัศน์มาก ยิ่งขึ้น
4. เป็นคำถามที่ ต้องการให้นักเรียน ได้แสดง	6. คำถามแบบโสเครติส ช่วยให้ ผู้เรียนคิดอย่างลึกซึ้งและชัดเจน เกี่ยวกับมโนทัศน์ที่ใช้ในการคิด เกี่ยวกับโลก	4. อุปนัย การสร้างคำ จำกัดความจะเริ่มจากสิ่ง เฉพาะ พิจารณา เปรียบเทียบกับสิ่งอื่น ๆ	6. คำถามเพื่อขยายมุมมองจาก สิ่งที่ได้ : เป็นการย้อนคำถามอีก ครั้ง ผ่านการแสดงความคิดเห็น แบบอุปนัย

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นการตั้งคำถามแบบโสเครติส

นักวิชาการผู้ให้ความเห็น : ประเด็นการตั้งคำถามแบบโสเครติส			
มันตรา ธรรมบุศย์ (2550)	Fisher (2011)	พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2559)	ประเด็นการตั้งคำถาม ที่ผู้เขียนสังเคราะห์
ความคิดเห็นหรือเสนอ มุมมองอื่น ๆ		ในสังคมโลก นำเอาแก่นมาจำกัดคำ นิยาม	
	7. เป็นคำถามที่ช่วยเพิ่ม คุณค่าของการอภิปราย		7. คำถามเพื่อให้ผู้อ่าน พยากรณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น : เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้ ผู้เรียนได้พยากรณ์แนวคิดที่ นำเสนอหลังจาก การสังเคราะห์
5. เป็นคำถามที่ ต้องการให้นักเรียน คาดคะเนเกี่ยวกับการ นำไปใช้และผลที่อาจ เกิดตามมาภายหลัง	8. ช่วยให้การอภิปรายมี จุดมุ่งหมายและมีทิศทาง จุดหมายสุดท้ายคือให้ ผู้เรียนสามารถถาม ตนเองได้		
6. เป็นคำถามที่ ต้องการให้นักเรียนคิด ทบทวนเกี่ยวกับคำถาม ที่ได้ถามไป		5. นิรนัย คำจำกัดความที่มีผู้เสนอ มาจะถูกพิสูจน์โดยการนำไปเป็น มาตรการวัดสิ่งเฉพาะต่าง ๆ ว่ามี ลักษณะร่วมกับลักษณะที่ระบุไว้ใน คำจำกัดความนั้นหรือไม่	8. คำถามเพื่อพิสูจน์คำ จำกัดความ : เป็นคำถามที่ เน้นการตรวจสอบ พิสูจน์คำ จำกัดความ

โสเครติสกับการพัฒนาการคิด

8 วิธีในการตั้งคำถามแบบโสเครติส ที่ผู้เขียนได้สังเคราะห์ขึ้น (ตาราง1) แสดงเห็นถึงการเชื่อมโยงการตั้งคำถามแบบโสเครติสกับการคิดรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งองค์ความรู้ในทุกสาขาวิชาจำเป็นต้องได้รับการตั้งคำถาม เพราะการคิดขับเคลื่อนด้วยคำถามนำไปสู่การแสวงหาคำตอบ โดยวิธีการตั้งคำถามแบบโสเครติสเป็นกระบวนการที่จะผลักดันให้เกิดการกระตุ้นความคิด (Linda Elder & Richard Paul, 1998) สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. คำถามเพื่อเปิดความคิด : จุดประกายความคิด เน้นให้ผู้เรียนตอบอธิบาย เช่น ผู้ตอบเล่าเรื่องราวของนักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษาโดยผู้ถามจะไม่ร่วมสนทนาใด ๆ จะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้รับฟังการอธิบายนั้นเท่านั้น ดังนั้น การตั้งคำถามส่วนนี้จึงเป็นส่วนสำคัญในการจุดประกายหัวข้อของการสนทนาในขั้นต่อไป ในขั้นตอนนี้ผู้สอนจะได้ทำความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้เรียนมีต่อหัวข้อการสนทนาซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางจิตวิทยากับการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มจิตวิเคราะห์โดยการศึกษาของแนวคิดกลุ่มจิตวิเคราะห์ วิธีที่มักใช้ คือ วิธีการความสัมพันธ์อิสระหรือการระบายความรู้สึกภายในอย่างอิสระ ให้ผู้เรียนได้อธิบายในสิ่งที่ตนรู้ออกมาจากห้วงสำนึกในขณะนั้น ผู้สอนทำหน้าที่ทำความเข้าใจหรือบันทึกเรื่องราวที่ผู้เรียนกล่าวออกมาแล้วนำเรื่องราวทั้งหมดมาวิเคราะห์ทำความเข้าใจผู้เรียนได้ (สุยาพร กันตารณวัฒน์, 2564)

2. คำถามเพื่อสร้างความเข้าใจแจ่มชัด : เป็นการถามที่ผู้ถามจะคอยขัดเกลาความคิดของผู้เรียนสลับไปกับการตั้งคำถามต่อยอด ดำเนินไปในลักษณะเช่นนี้จนกว่าจะได้รับความชัดเจนของเนื้อหา เช่น เมื่อผู้เรียนอธิบายถึงนักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษา ผู้ถามจะถามคำถามเพื่อให้ชัดเจนว่านักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษาดังกล่าวนั้นคือ นักเรียนกลุ่มไหน ทำไมถึงมีแนวคิดเช่นนั้น จะสามารถยกตัวอย่างใดประกอบได้หรือไม่ สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดการคิดแบบโครงสร้างของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2542, อ้างถึงใน ทิศนา เขมมณี, 2564) ได้อธิบายว่า เป็นการฝึกให้ผู้เรียนสามารถแยกส่วนประกอบ เชื่อมโยงความคิดข้อมูลต่าง ๆ จัดเป็นโครงสร้าง ซึ่งการคิดในลักษณะนี้ทำให้เห็นถึงความแจ่มชัดมากยิ่งขึ้น

3. คำถามเพื่อขบคิดความแจ่มชัดนั้นให้เกิดเป็นมโนทัศน์ : เป็นการถามเพื่อให้ผู้เรียนได้พิจารณาถึงแนวคิดที่ตนได้ตอบจากขั้นตอนก่อนหน้าให้เกิดเป็นภาพชัดเจนภายในจิตใจ เช่น ให้ผู้เรียนนึกถึงภาพของนักเรียนที่หลุดจากการศึกษา จินตนาการภาพเชื่อมโยงเป็นใยเครือข่ายไปหาเหตุผลและผลอันก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวหมายถึงการพูดคุยในรูปของนามธรรมภายในจิตจะแสดงตัวตนชัดเจนมากยิ่งขึ้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2542, อ้างถึงใน ทิศนา เขมมณี, 2564) มีแนวคิดที่สนับสนุนการตั้งคำถามเพื่อให้เกิดการคิดในลักษณะดังกล่าว คือเป็นการคิดแบบรวบยอด ผู้สอนสามารถช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพความคิดของตนเองได้ผ่านการฝึกให้ผู้เรียนคิดวาดภาพไว้ในสมอง ส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าคิด

4. คำถามเพื่อแสวงหาสมมติฐานอื่นหรือก่อให้เกิดสมมติฐาน : เป็นการถามเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการคิดในมุมมองที่แตกต่างออกไปจากแนวคิดเดิม ในขั้นตอนนี้ประเด็นหลักคือการให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนมุมมองตามความคิดเห็น แนวคิด ความเชื่อ เพื่อให้เกิดการประเด็นคำถามต่อเนื่องไป เช่น ผู้เรียนเห็นมโนภาพของนักเรียนที่หลุดจากการศึกษาชัดเจนแล้ว แล้วคนอื่นในวงสนทนามีความคิดเห็นแตกต่างออกไปหรือไม่ มีความคิดเห็นอย่างไร เชื่อมเช่นนั้นหรือไม่ แล้วมีความเชื่ออย่างไร ผู้อื่นนอกวงสนทนาแห่งนี้ละมีความเชื่อเช่นไร(เป็นการสืบค้นความคิดเห็นจากแหล่งข้อมูลอื่นเพิ่มเติม) ซึ่งเป็นลักษณะการคิดแบบคิดกว้างของ ทิศนา เขมมณี และคณะ (2540, อ้างถึงใน ทิศนา เขมมณี, 2564) กล่าวว่า การคิดกว้างมีการคิดถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่คิดให้ครอบคลุมสิ่งที่มีความสำคัญหรือมีอิทธิพลต่อเรื่องที่คิด

5. คำถามเพื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนสมมติฐานนั้น : เป็นคำถามที่ให้ผู้เรียนได้ใส่ใจกับแนวความคิดหรือมโนทัศน์มากยิ่งขึ้น คือการหาเหตุและผลในการรองรับแนวความคิดดังกล่าว เพื่อสนับสนุนแนวคิดนั้นให้มีความชัดเจนมากขึ้น เป็นการถามเพื่อสร้างคุณค่าให้ความคิด เป็นการถามเพื่อเพิ่มคุณค่าในลักษณะที่มีความเป็นหลักวิชาการมากขึ้น โดยปราศจากข้อคิดเห็น มีการหาหลักการหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนรองรับแนวคิดดั้งเดิมที่จะสามารถเพิ่มความน่าเชื่อถือแก่แนวคิด สอดคล้องกับแนวคิดของ วาสนา ศรีปรัชญานันต์ และปณิตตา จันทรร่วม (2564) ที่ว่า หากมุ่งสอนเพียงแค่ทักษะการวิพากษ์ แต่ไม่สอนข้อเท็จจริงหรือความรู้พื้นฐาน การวิพากษ์ดังกล่าวจะเลื่อนลอยไร้ทิศทาง

6. คำถามเพื่อขยายมุมมองจากสิ่งที่ได้ : เป็นการย้อนคำถามอีกครั้ง ผ่านการแสดงความคิดเห็นแบบอุปนัย เช่น ผู้เรียนตั้งสิ่งที่เฉพาะเจาะจงเรียงเรียงเพื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคำนิยามอื่น ๆ ในสังคมแล้วสังเคราะห์เฉพาะแก่นสำคัญเพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงประเด็นหลักสำคัญ เช่น สิ่งเฉพาะเจาะจงคือ นักเรียนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาเปรียบเทียบกับนักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษาในประเทศต่าง ๆ ที่บริบทมีความใกล้เคียงกันหรือต่างกัน เพื่อหาคำจำกัดความที่ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า นักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษานั้นมีลักษณะและองค์ประกอบอย่างไร การตั้งคำถามในขั้นนี้ สอดคล้องกับวิธีการสอนโดยใช้การอุปนัยของ ทิศนา เขมมณี (2564) อธิบายไว้ว่า วิธีการสอนแบบอุปนัย เป็นการสอนโดยการยกตัวอย่างข้อมูล ความคิดเห็น เหตุการณ์ และแนวคิด มาให้ผู้เรียนวิเคราะห์จนสามารถดึงหลักการหรือแนวคิดที่แฝงอยู่ออกมา เพื่อให้สามารถนำไปใช้กับสถานการณ์อื่น ๆ ได้ด้วยตนเอง

7. คำถามเพื่อให้อนุมานพยากรณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น : เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เรียนได้พยากรณ์แนวคิดที่น่าเสนอ หลังจากการสังเคราะห์ข้อมูลมาแล้วว่า หากแนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นจริงผู้จะเป็นเช่นไร เกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ อาจมีผลใดตามมาภายหลังอีกหรือไม่อย่างไร ขั้นตอนนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ทบทวนถึงทิศทางและจุดหมายโดยการตั้งคำถามกับตนเอง สอดคล้อง

กับแนวคิดของ ทิศนา เขมมณี และคณะ (2540, อ้างถึงใน ทิศนา เขมมณี, 2564) ที่ได้กล่าวถึงการคิดเพื่อทำนายว่าเป็นการคิดแบบ คิดไกล โดยการวิเคราะห์เหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำนายความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องโดยใช้ข้อมูลและข้อเท็จจริงเป็นฐาน แล้วจึงประเมินความเป็นไปได้

8. คำถามเพื่อพิสูจน์คำจำกัดความ : เป็นคำถามที่เน้นการตรวจสอบ พิสูจน์คำจำกัดความ แนวคิดที่ผู้เรียนอภิปรายมาทั้งหมด โดยใช้วิธีการนิรนัย คือเมื่อเราได้ข้อสรุปของ นักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษาแล้วนั้น ลองเปรียบเทียบกับนักเรียนในกลุ่มอื่นที่สังคมโลกให้ความสำคัญว่ามีความใกล้เคียงหรือเข้าข่าย นักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษาหรือไม่ หรือเมื่อได้ข้อสรุปจากการศึกษานักเรียนที่หลุดจากระบบการศึกษาสามารถหาที่มาของปัญหาได้แล้ว เปรียบเทียบกับปัญหาอื่น ๆ ด้านการศึกษาของนักเรียนในสังคมว่ามีเครือข่ายปัญหาที่เชื่อมโยงกันหรือไม่อย่างไร การตั้งคำถามลักษณะนี้สอดคล้องกับวิธีการสอนโดยใช้การนิรนัยของ ทิศนา เขมมณี (2564) อธิบายไว้ว่า วิธีการสอนนิรนัยเป็นการที่ผู้เรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้มาแล้ว แล้วจึงยกตัวอย่างโดยการนำข้อสรุปจากการสนทนาไปประกอบเข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่หลากหลาย ซึ่งวิธีการนี้จะมุ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจอย่างลึกซึ้งมากขึ้น

การตั้งคำถามแบบโสเครติสทั้ง 8 วิธีการ จะเห็นได้ว่าเชื่อมโยงกับการคิดรูปแบบต่าง ๆ กระบวนการตั้งคำถามในลักษณะนี้สามารถพัฒนากระบวนการรู้คิด เสริมสร้างกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์ สอดคล้องกับ งานวิจัยของ กฤษณ ปะทานัง และสุจินต์ อังกรวิรุทธิ์ (2561) เรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามแบบโสเครติสเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ สามารถช่วยส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนได้ และงานวิจัยของ Ya-Ting C. Yang, Timothy J. Newby & Robert L. Bill (2010) เรื่อง Using Socratic Questioning to Promote Critical Thinking Skills Through Asynchronous Discussion Forums in Distance Learning Environments งานวิจัยนี้ได้นำรูปแบบคำถามของโสเครติสมาใช้เพื่อเสริมทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของผู้เรียน ซึ่งผลลัพธ์บ่งชี้ว่าการสอนและการสร้างแบบจำลองของคำถามแบบโสเครติสช่วยให้นักเรียนแสดงทักษะการคิดเชิงวิพากษ์อยู่ในระดับที่สูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยงานวิจัยของ สมัย ผัสส์ (2554) เรื่อง การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการตั้งคำถามเรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนโกวิทจรัสเชียงใหม่ งานวิจัยชี้ว่าการจัดการเรียนรู้ที่ใช้เทคนิคการตั้งคำถาม เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ให้ประสบการณ์ท้าทายความคิด ให้เรียนรู้การแก้ปัญหาช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน นำมาสู่การแลกเปลี่ยนพูดคุยผ่านกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม สามารถทำให้นักเรียนไปสู่การเป็นพลเมืองที่ดีตามวิถีประชาธิปไตย

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการตั้งคำถามแบบโสเครติสเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะการเป็นพลเมืองดีของผู้เรียน

ณัฐกร ดวงเกษ (2561) ได้ทำบทความวิชาการเรื่องการจัดการเรียนรู้โดยใช้คำถามตามแนวทางการคิดระดับสูงของบลูม ผู้เขียนสังเคราะห์ทฤษฎีการเรียนรู้ Bloom's Taxonomy ซึ่งจำแนกการเรียนรู้ตามทฤษฎี เป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย โดยในแต่ละด้านจะมีการจำแนกระดับความสามารถจากต่ำสุดไปถึงสูงสุด ในการตั้งคำถามเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดสอดคล้องในขั้นตอนทางพุทธิพิสัยของบลูม (Bloom's Taxonomy) โดยสามารถใช้ในการตั้งคำถามแบบโสเครติสเพื่อการสร้างพลเมืองดี (ตาราง 2) และ (ภาพ 2)

ตาราง 2

การตั้งคำถามทางพุทธิพิสัยของบลูม (Bloom's Taxonomy) ที่สอดคล้องกับการตั้งคำถามแบบโสเครตีสเพื่อการสร้างพลเมือง
ตื่นรู้

ลำดับชั้น Bloom's Taxonomy	คำอธิบายลำดับชั้น Bloom's Taxonomy	ตรงกับประเภท คำถาม แบบโสเครตีส	ลักษณะคำถาม
1. ชั้นการจำ (Remember)	คำถามในระดับนี้จะเป็นคำถามที่มี จุดมุ่งหมายเพื่อทบทวนความรู้และข้อมูล ของผู้เรียนที่เรียนมาก่อนแล้วเพื่อนำมาใช้ ประโยชน์ในการคิดระดับสูงขึ้นไป	ถามเพื่อเปิด ความคิด	- ในช่วงนั้น (ระบุเหตุการณ์ สำคัญ) รัฐบาลไทยมี “ใคร” เป็นนายกรัฐมนตรี - แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติจนถึงปัจจุบันมีกี่ฉบับ
2. ชั้น การเข้าใจ (Understand)	เป็นชั้นการที่ผู้เรียนสามารถอธิบาย ความหมายของเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็น ถึงความเข้าใจ การนำมาใช้ในการถาม ได้แก่ เพราะเหตุใด หมายความว่าอย่างไร	ถามเพื่อให้สร้าง ความเข้าใจแจ่มชัด ถามเพื่อขบคิด ความแจ่มชัดนั้นให้ เกิดเป็นมโนทัศน์	- อธิบายความแตกต่างระหว่าง คนไร้บ้าน กับ วณิพก - แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติคืออะไร
3. ชั้น การประยุกต์ใช้ (Apply)	เป็นคำถามให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรม การเรียนรู้ให้เห็นว่าผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้มาถึงขั้นประยุกต์ใช้ได้แก่ การใช้ ประโยชน์ การสาธิต บอกวิธีใช้ การ เตรียมการเพื่อนำความรู้ไปใช้ การ แก้ปัญหา คำที่มักนำมาใช้ในการตั้ง คำถามได้แก่ แสดงแนวทางในการ แก้ปัญหา	ถามเพื่อขยาย มุมมองจากสิ่งที่ได้	- เราจะช่วยเหลือกลุ่มคนไร้บ้าน ได้อย่างไร - แนวทางการใช้แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
4. ชั้น การวิเคราะห์ (Analyze)	เป็นการเรียนรู้ถึงระดับที่ผู้เรียน สามารถบอกความแตกต่างระหว่าง ส่วนประกอบของสรรพสิ่ง เช่น องค์กร ของ ระบบ หรือทฤษฎีต่าง ๆ ได้และ การบอกความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งนั้นได้ สาเหตุได้ผ่าน การให้เปรียบเทียบ การ ให้บอกความแตกต่างการจำแนก แยกแยะ การวิพากษ์วิจารณ์	ถามเพื่อทบทวน วรรณกรรมที่ เกี่ยวข้องเพื่อ สนับสนุนสมมติฐาน นั้น ถามเพื่อแสวงหา สมมติฐานอื่นหรือ ก่อให้เกิดสมมติฐาน	- นักเรียนคิดว่าปัญหาคนไร้บ้านมี สถาบันทางสังคมใดเกี่ยวข้อง บ้าง อย่างไร คิดเห็นอย่างไร - นักเรียนคิดว่าแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมี องค์ประกอบใดบ้าง แล้วคิดว่า เป็นอย่างไร

ตาราง 2 (ต่อ)

การตั้งคำถามทางพุทธิพิสัยของบลูม (Bloom's Taxonomy) ที่สอดคล้องกับการตั้งคำถามแบบโสเครตีสเพื่อการสร้างพลเมืองต้นรู้

ลำดับชั้น Bloom's Taxonomy	คำอธิบายลำดับชั้น Bloom's Taxonomy	ตรงกับประเภท คำถาม แบบโสเครตีส	ลักษณะคำถาม
5. ชั้น การประเมินผล (Evaluate)	ผู้เรียนสามารถตัดสินใจหรือพิจารณา ตัดสินผลอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยอาศัย มาตรฐานหรือเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นเครื่องอ้างอิง สังเกตได้ผ่านการ ประเมินผล เลือกระดับค่า แสดง ความคิดเห็น	ถามเพื่อพิสูจน์คำ จำกัดความ	- มีแนวทางแก้ปัญหาทางปัญหา ในประเด็นดังกล่าวหรือไม่แล้ว มีหนทางอื่นที่ดีกว่านี้อีกไหม - นักเรียนคิดว่าแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดี หรือไม่ ควรใช้หรือไม่ควรใช้ แล้วคิดว่าเป็นอย่างไร
6. ชั้น การสร้างสรรค์ (Create)	เป็นขั้นสูงสุดของลำดับชั้นทางพุทธิพิสัย ของบลูม คือ สามารถสรรค์สร้างสิ่งใหม่ ทางวิชาการผ่านการสังเคราะห์ โดยสัง เกตพฤติกรรมจากการสร้างสรรค์ การ วางแผน การตั้งคำถาม	ถามเพื่อให้อนุมาน พยากรณ์ผลลัพธ์ที่จะ เกิดขึ้น	- เสนอแนวทางใหม่เพื่อแก้ปัญหา คนไร้บ้านที่ไม่เคยมีได้หรือไม่ หรือสามารถพัฒนาแนวคิดการ พัฒนาที่เคยมีใหม่หรือไม่ - นักเรียนคิดว่าแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สามารถพัฒนาเพื่อให้เกิด แนวทางใหม่ที่ดีกว่าได้อย่างไร

ภาพ 2

ความสัมพันธ์ของการตั้งคำถามโสเครตีสร่วมกับคำถามตามพุทธิพิสัยของบลูม เพื่อการเสริมสร้างคุณลักษณะการเป็นพลเมืองรู้

หลักการใช้คำถามดังกล่าวนี้เป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้คำถามตามแนวคิดขั้นตอนทางพุทธิสัยของบลูม (Bloom's Taxonomy) ผู้สอนควรใช้คำถามในหลายลักษณะ โดยประเภทของคำถามที่ควรนำมาใช้ ได้แก่ คำถามที่ให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์สังเคราะห์ ประเมินค่าและการนำไปใช้ ตลอดจนควรเป็นคำถามแบบเปิดหรือข้อสอบอัตนัยที่มีความเปิดกว้างในการแสวงหาคำตอบโดยมีเงื่อนไขทางความคิดให้ผู้เรียนใช้เหตุผลในการรองรับ ทั้งนี้ นอกจากการบรรลุจุดมุ่งหมายทางวิชาการที่ต้องการแล้วควรสร้างความพึงพอใจในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนและสร้างวัฒนธรรมการใฝ่เรียนใฝ่รู้ให้แก่ชั้นเรียนด้วย ซึ่งก็จะเป็นการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในด้านการคิดได้เป็นอย่างดีต่อไป สามารถนำมาประกอบใช้ร่วมกับการตั้งคำถามแบบโสเครติสเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการถามเพื่อเกิดการตื่นรู้ในประเด็นการเรียนรู้ผ่านการสนทนา (ณัฐกร ดวงเกษ, 2561) สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิสูตร โพธิ์เงิน (2560) เรื่อง การพัฒนาเยาวชนไทยระดับประถมศึกษาโดยใช้รูปแบบกิจกรรมศิลปะพหุปัญญา เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองอาเซียน ผู้วิจัยได้อธิบายความของพลเมืองอาเซียนหลายประการสรุปได้ว่า มีคุณลักษณะแบบเดียวกับพลเมืองตื่นรู้ โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย พบว่าการคิดเชิงวิพากษ์ มีความจำเป็นอย่างมากต่อการเป็นพลเมืองอาเซียน เป็นการคิดขั้นสูง คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า และตัดสินใจ อีกทั้งยังมีความสำคัญอย่างมากต่อการรับข้อมูลข่าวสารและนำไปปฏิบัติตาม โดยการตั้งคำถามที่ใช้ทักษะการคิดขั้นสูงจะสามารถส่งเสริมการคิดแบบมีวิจารณญาณในเยาวชนไทยส่งเสริมความเป็นพลเมืองอาเซียนของผู้เรียนได้เป็นอย่างมาก และในงานวิจัยของ Helterbran & Strahler (2013) เรื่อง Children as Global Citizens: A Socratic Approach to Teaching Character งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการนำวิธีการสอนแบบโสเครติสเพื่อการพัฒนาพลเมืองโลกอันมีคุณลักษณะแบบเดียวกับพลเมืองตื่นรู้ ซึ่งสามารถเพิ่มความเข้าใจของผู้เรียนผ่านการคิดเชิงวิพากษ์ วางรากฐานทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทำลายความเชื่อและบรรทัดฐานที่มีมาอย่างยาวนาน สร้างจุดร่วมร่วมกับผู้คนทั่วโลก

บทสรุป

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างเต็มที่ในสถานะที่สังคมคอยกล่อมเกลาวัดวัฒนธรรมและความเชื่อของสังคมใดสังคมหนึ่งมาเป็นบรรทัดฐานของสังคมใหญ่ที่ห้ามละเมิด วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมหรือประเพณีนิยมส่งผลต่อความคิดของพลเมืองอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากยังคงมีภาพของพลเมืองที่ดีว่าต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือมีส่วนร่วมในการเป็นจิตอาสาในกิจกรรมต่าง ๆ ในขณะที่นักวิชาการต่างประเทศมองว่า การพัฒนาสังคมให้ยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องพึ่งพาพลังของพลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมแก่สังคม การส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตื่นรู้ด้วยวิธีการตั้งคำถามแบบโสเครติสให้แก่ผู้เรียนเป็นอีกหนึ่งวิธีการหลีกเลี่ยงจากวิถีของกระบวนการขัดเกลากายทางสังคม เนื่องจากการเรียนรู้ผ่านการตั้งคำถามแบบโสเครติสที่มีการเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบพุทธิสัยของบลูมสอนให้ผู้เรียนได้กระตุ้นคิดจากคำถามในแต่ละประเภท สามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนมีกระบวนการคิดขั้นสูงหรือการคิดเชิงวิพากษ์เพื่อพัฒนาสู่การเป็นพลเมืองตื่นรู้ ประเด็นสำคัญคือการนำสิ่งที่ได้จากการตั้งคำถามไปสู่การปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรวรรณ เกียรติไกรวัลศิริ. (2557). *การสร้างความเป็นพลเมืองผู้ตื่นรู้ตามระบอบประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษา* [ปริญญาณิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กฤษฎ ปะทานัง และ สุจินต์ อังกรวิรุทธ์. (2561). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามแบบโสเครติสเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 37(2), 57-62.

- กันทรารกร จรัสมาธูสร. (2560). รูปแบบและกลยุทธ์การสร้างพลเมืองตื่นรู้กรณีศึกษาโครงการพลังเด็กและเยาวชน
เพื่อการเรียนรู้ ภูมิสังคมภาคตะวันตก [ปริญญานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ญาสินี เกิดผลเสริฐ. (2558). การพัฒนาทุนมนุษย์สู่ความเป็นพลเมือง. *วารสารบริหารการศึกษา*, 5(2), 166-175.
- ฐิยาพร กันตารณวัฒน์. (2564). จิตวิทยาการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน (พิมพ์ครั้งที่ 2). มีน เซอร์วิส ซัพพลาย.
- ณัฐกร ดวงเกษ. (2561). การจัดการเรียนรู้โดยใช้คำถามตามแนวทางการคิดระดับสูงของบลูม, *วารสารวิชาการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี*, 8(3), 130-138.
- ทิตินา เขมมณี. (2564). ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 25).
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประทีป ธนกิจเจริญ. (2563). *พลังการมีส่วนร่วม*. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (national health).
<https://www.nationalhealth.or.th/en/node/2444>.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2559). ก้าวข้ามให้พ้นกับดักการพัฒนาประชาธิปไตยไทยด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ
ประชาธิปไตย : สู่เส้นใหม่ที่ยั่งยืนกว่า. *วารสารร่มพญักษ์ มหาวิทยาลัยเกริก*, 32(1), 12-40.
- พระครูอุทุมพรภักตธรรม (กตปุญญ์/ผ่องแผ้ว), และพระครูสุจิตต์มภิระญาณ. (2563). ความสัมพันธ์การขัดเกลาทางสังคมกับ
แนวคิดการขัดเกลาทางสังคมในพระพุทธศาสนา. *Journal of Buddhist Education and Research*, 6(2),
358-369.
- พระพรหมบัณฑิต(ประยูร ธมฺมจิตโต). (2559). *ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก* (พิมพ์ครั้งที่ 8).
สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์.
- มณฑรา ธรรมบุศย์. (2550). ศิลปะการตั้งคำถามโดยวิธีโสเครติส. *วารสารครุจันทรสาร*, 10(2), 14-20.
- ลัมย์ ผัสดี. (2554). *การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการตั้งคำถามเรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย
เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนโกวิทอรัญชัยเชียงใหม่* [การค้นคว้าอิสระ
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่]. Chiang Mai University Digital Collections (CMUDC).
<https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item /dc:116755>
- วันดี โตสุศรี. (ม.ป.ป.). *Clinical teaching: Questioning (การใช้คำถามในการสอน)*. ภาควิชาการพยาบาลอายุรศาสตร์.
<https://ns.mahidol.ac.th/english/th/departments/MN/th/med-index.html>
- วาสนา ศรีปรัชญานันต์ และ ปณิตตา จันทรอร่าม. (2564). ถ่างหรือถ่อมความเหลื่อมล้ำประเทศไทยอยู่ตรงไหนในศตวรรษที่
21, ใน อธิคม คุณาวุฒิ (บ.ก.), *ถอดรหัสประเด็นการศึกษาไทย : ได้พรมแห่งความดีงาม* (น. 35-37). คณะวิทยาการ
เรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วินิจ ผาเจริญ. (2563). การพัฒนาพลเมืองสู่โมเดลพลเมืองที่ตื่นตัว ในสังคมประชาธิปไตยของไทย. *วารสารพุทธสังคมวิทยา
ปริทรรศน์*, 5(1), 54-65.
- วิสูตร โพธิ์เงิน. (2561). การพัฒนาเยาวชนไทยระดับประถมศึกษาโดยใช้รูปแบบกิจกรรมศิลปะพหุปัญญา เพื่อส่งเสริม
ความเป็นพลเมืองอาเซียน. *Journal of Education Studies*, 46(4), 401-418.
- วุฒิสาร ตันไชย, อรทัย กักผล, อีรพรรณ ใจมั่น, และ ภควัต อัจฉริยปัญญา. (2559). *ประชาธิปไตยในทศวรรษใหม่*.
สถาบันพระปกเกล้า.
- ศุภรัตน์ รัตนมุขย์. (2556). *การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมกับการสร้างความเป็นพลเมืองใส่ใจสังคม*.
สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). *สมรรถนะการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง*. <https://shorturl.asia/TA9v5>.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). *รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). *มาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561*. 21 เช่นจรี.
- สุนิสา บุญมา และสายฝน วิบูลรังสรรค์. (2563). การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสอนแนะให้รู้คิดร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามแบบโสเครติส เพื่อส่งเสริมการคิดเชิงคณิตศาสตร์ เรื่อง อสมการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์*, 21(1), 77-91.
- อดิสร จันทรสขุ. (2564). ปฐมบท, ใน อธิคม คุณาวุฒิ (บ.ก.), *ถอดรหัสประเด็นการศึกษาไทย : ได้พรมแห่งความดีงาม* (น. 15-29). คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรรถพล อนันตวรสกุล. (2560, 17 พฤษภาคม). *ห้องเรียนประชาธิปไตยไม่ได้หยุดแต่ในวิชาหน้าที่พลเมือง*. TheMATTER. <https://thematter.co/social/active-citizen/24144>.

ภาษาอังกฤษ

- Elder, L., & Paul, R. (1998). The role of socratic questioning in thinking, teaching, and learning, the clearing house: a journal of educational strategies, *Issues and Ideas*, 71(5), 297-301.
DOI: 10.1080/00098659809602729
- Fisher, R. (1998). *Teaching thinking: Philosophical enquiry in the classroom*. Cassell.
- Helterbran, V. R., & Strahler, B.R.. (2013). Children as global citizens: a socratic approach to teaching character, *Childhood Education*, 89(5), 310-314, DOI: 10.1080/00094056.2013.830902
- Hoskins, B. L., & Mascherini, M. (2009). Measuring active citizenship through the development of a composite indicator. *Social Indicators Research*. 90(3), 459-488. <https://doi.org/10.1007/s11205-008-9271-2>
- Jochum, V., Pratten, B., & Wilding, K. (2005). *Civil renewal and active citizenship: a guide to the debate*. Stephen Austin & Sons Ltd.
- Ross, A. (2007). Multiple identities and education for active citizenship. *British Journal of Educational Studies*, 55(3), 286-303. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8527.2007.00380.x>
- Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). What kind of citizen: The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 237-269. <https://doi.org/10.3102/00028312041002237>
- Yang, Y. C., Newby, T. J., & Bill, R. L. (2005). Using socratic questioning to promote critical thinking skills through asynchronous discussion forums in distance learning environments, *American Journal of Distance Education*, 19(3), 163-181, DOI: 10.1207/s15389286ajde1903_4